

УДК 369

Вісин О. О., к.і.н. (Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк)

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПОТЕРПІЛИХ НА ВИРОБНИЦТВІ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ)

Проведено порівняльний аналіз законодавства зарубіжних країн про соціальний захист потерпілих на виробництві та визначений ступінь доцільності використання міжнародного досвіду в Україні. *Ключові слова:* соціальний захист, соціальне страхування, соціальне забезпечення, нещасний випадок, професійне захворювання, міжнародний досвід.

Вступ. Соціальний захист потерпілих на виробництві є загальнови-знаною домінантою державотворення в цивілізованому суспільстві і знаходить своє правове закріплення в законодавчих та інших нормативно-правових актах. Процес створення ефективної системи соціального захисту в Україні залежить від багатьох чинників. Одним із них є використання досвіду зарубіжних країн, де ця система працює тривалий час і має позитивні результати. Соціальне забезпечення, соціальна допомога та соціальне страхування – це три основні складові соціального захисту. В країнах з ринковою економікою саме соціальне страхування займає основну частину у системі соціального захисту населення.

Важливим чинником правового захисту робітників у нашій державі є загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків і професійних захворювань. Майже всі країни світу визнають соціальне страхування першочерговим завданням, розробляють спеціальне законодавство та створюють відповідні виконавчі органи.

1 січня 2001 року набув чинності Закон “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, що спричинили втрату праездатності”. Відповідно до закону, страхування від нещасних випадків здійснює Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (ФССНВ). Але порушення та свідоме ігнорування роботодавцями та працівниками правил безпечного ведення робіт та закону України “Про охорону праці” призводить до досить високого рівня травматизму. Для порівняння: в інших країнах світу один смертельний наслідок припадає на 680 загальних

нешасних випадків, а в Україні цей показник в 34 рази вищий на ідентичну кількість нещасних випадків [1].

Лише використовуючи міжнародний досвід і тісну співпрацю з подібними структурами інших країн світу, вдасться досягнути загальноєвропейського рівня.

Аналіз останніх досліджень. В дисертації Ярошенко І.С. досить широко було розглянуто питання законодавства про соціальний захист зарубіжних країн. Автор звертає увагу на необхідності використання міжнародного досвіду у процесі створення ефективної системи соціального захисту людини і громадянина [2]. На особливу увагу заслуговує посібник за авторством Пістуна І.П., Березовецької О.Г., Трункової І.О., Трача А.Ю. та Березовецького А.П., в якому один із розділів висвітлює питання світового досвіду організації роботи охорони праці [3].

Окремі питання були висвітлені такими авторами, як Боднарук М.І., Болотіна Н.Б., Вінер М., Городня О., Мартинчук Л.М., Пол де Нойер, Москальова В.М., Павленко Ю. [4-11].

Методика досліджень. *Порівняльний метод* дозволив виявити спільні для більшості розвинутих країн тенденції у розвитку системи соціального захисту працівників на виробництві.

Постановка завдання. Розкрити особливості організаційно-правових форм соціального захисту в зарубіжних країнах та можливість їх використання нашою державою.

Результати досліджень. Для розв'язання поставлених у статті завдань доцільно звернутися до досвіду країн, з якими Україна тривалий час розвивалася в одному напрямку.

Австрія є прикладом організації соціального забезпечення та страхування. Головна асоціація австрійських організацій соціального забезпечення несе відповідальність за дотримання прав застрахованих, підтримує контакти та співробітництво з міжнародними структурами і представляє систему за рубежом. До її складу входять три самостійні, але взаємозалежні інститути: організація страхування здоров'я; організація пенсійного страхування і Австрійська організація страхування від професійних ризиків, основою якої є Австрійське управління з виплати працівникам компенсацій [3, С. 600].

Австрійська система соціального забезпечення та соціального страхування діє на основі принципу незалежного управління. Всі працівники зацікавлені в тому, щоб брати участь у визначенні її політики й практичної діяльності.

З 2002 року всі застраховані отримали єдині пластикові картки, на

підставі яких вони можуть одержувати належні їм відповідно до закону послуги.

Допомоги та виплати залежать від “стажу страхування”, до якого входять як періоди праці, так і безробіття, декретні відпустки, навчання, служба в армії і т.д. Щодо організаційного питання то австрійська система соціального страхування дробова. Кошти до системи надходять в основному за рахунок внесків застрахованих (при страхуванні від виробничих ризиків – від підприємців, при страхуванні самозайнятих та дрібних торговців – за рахунок податків, фермерів – за рахунок відрахувань сільськогосподарських і лісових підприємств). Дефіцит коштів покривається державою через оподаткування [3, С. 602].

Щодо соціально страхування від нещасних випадків та профзахворювань, то у 1897 році було введено обов'язкове страхування від нещасних випадків для робітників, зайнятих ручною працею. Поступово система розширювалася за рахунок включення різних категорій трудящих, поки не було створено сучасну систему соціального забезпечення та страхування. На цей час усіма її видами застраховано понад 5 млн осіб. Однак через поетапне створення системи вона виявилася роздробленою [3, С. 603].

У минулому десятилітті на працюючих за наймом припадало під 125 до 160 тис. нещасних випадків на рік, включаючи мікротравми. Найчастіше причинами нещасних випадків були підсковзування, спотикання та падіння (27,4%), гострі та колючі предмети (13,1%), механічно кероване устаткування (11,6%), засоби транспорту (10,1%).

Окрім людського чинника велику роль відіграють недоліки в роботі плановиків, розроблювачів і творців устаткування. Саме на ліквідацію цих причин та недоліків в Австрії приділяється багато уваги.

В Іспанії нещасні випадки на виробництві є причиною серйозних економічних і соціальних витрат. Згідно з даними, отриманими з різних джерел, прямі й непрямі витрати через травматизм і профзахворювання складають приблизно 3% від валового внутрішнього продукту (ВВП) країни.

З метою вирішення цієї проблеми, профспілки виступили з вимогою створити нову систему та комітети з охорони праці [3, С. 611].

Наведена система важлива для виконання зобов'язань соціальними партнерами в рамках компанії, але вона не буде ефективною без роботи, яку виконує технічний персонал. Для цього іспанські бізнесмени зобов'язані створювати технічні служби з попередження ризиків на своїх підприємствах або в індивідуальному порядку, або разом з іншими фірмами. Роботодавці укладають контракт зі страховою організацією по нещасних випадках на виробництві і професійних захворюван-

нях.

Система є досить ефективною, так як здійснюється під керівництвом Центральної адміністрації. Іспанська система безпеки на підприємстві не була б ефективною без діалогу між підприємцями і представниками робітників, адже вона ґрунтується на взаємному зобов'язанні розглядати і вирішувати проблеми, що виникають на робочих місцях різних підприємств.

В Нідерландах законодавство про працю і соціальне страхування протягом останнього десятиліття ґрунтовно переглядалося кілька разів. Основна мета цієї діяльності – скорочення кількості непрацевдатних днів і відновлення зайнятості працівників після травм або пов'язаних із виробництвом захворювань; стимулювання заходів для запобігання виробничому травматизму і профзахворюванням [3, с. 614].

Прийняття в 1999 р. Закону про умови праці, який передбачає боротьбу з цілим набором виробничих ризиків заради безпеки праці і охорони здоров'я, є досить позитивним. Відповідно до цього закону підприємець зобов'язаний розробляти політику в сфері охорони праці на основі оцінки ризиків. Уся діяльність в сфері охорони праці проходить під контролем Інспекції праці Нідерландів.

За останні роки сильно змінилася і система соціального страхування від нещасних випадків і пов'язаних із виробництвом захворювань. Із системи, заснованій на загальнодержавній солідарності за яку відповідали різні урядові або напівурядові організації, вона перетворилася на систему, засновану на відповідальності й обов'язках підприємців і працівників нарівні окремої компанії.

Підприємець виплачує допомогу травмованим або працівникам які захворіли власні кошти. У 1994 р. тривалість терміну виплати складала шість тижнів, у 1996 р. цей термін було збільшено до одного року, а з 2004 року період цих обов'язкових виплат потерпілим було продовжено. Мета цих рішучих змін – подальше стимулювання підприємців звертати більше уваги та витратити більше зусиль на запобігання травматизму [3, с. 617].

В Японії програма збереження та зміцнення здоров'я за місцем роботи значно покращилася після прийняття в 1988 році змін до закону про захист здоров'я і закону щодо заходів безпеки на роботі. Роботодавці при цьому несуть відповідальність за виконання норм зазначених законів на робочому місці. На сьогодні програма відредагована й доповнена і після затвердження японським урядом одержала назву “Програми повного зміцнення та збереження здоров'я”.

Програма може бути складовою будь-якої профілактичної програми здоров'я за місцем роботи. Загальний стан справ із медичними послугами, що надаються за місцем роботи, все ще вимагає вдосконалення. На модернізованих ділянках роботи, тобто у великих організаціях, програма вже досягла оптимального рівня за ступенем охоплення нею працівників, а також за впливом, що позначається на продуктивності праці [3, с. 620].

На відміну від інших країн у Новій Зеландії статистика травматизму й захворювань ведеться не за кількістю страхових випадків, а за кількісно оплачуваних позовів. Але потрібно враховувати, що позови в цій країні оплачуються тільки в тому разі, коли термін непрацездатності перевищує тиждень.

За здійснення політики "безпеки й здоров'я людей та робочих місць" відповідають дві урядові організації Нової Зеландії: Департамент праці та Корпорація з компенсацій за нещасні випадки (державна страхова компанія), які і несуть основну відповідальність.

Корпорація з виплат компенсацій постраждалим на виробництві була створена в 1974 року для реалізації урядової системи виплат, її діяльність полягає в заохоченні, підтримці й наданні допомоги промисловим групам, підприємцям і працівникам у розвитку та впровадженні систем і планів щодо безпеки праці та запобіганню нещасних випадків на виробництві.

Корпорація виконує адміністративне управління з реалізації Закону 2001 року про запобігання травматизму, реабілітації постраждалих і виплати їм компенсацій. За допомогою її служби аудиту підприємства, які активно запроваджували заходи з охорони праці, але зіткнулися з нещасними випадками, отримують можливість зменшити ставку страхового внеску, яка зазвичай значно збільшується. З іншого боку, Корпорація має право різко підвищити страховий тариф тим підприємствам, адміністрація яких не вживає заходів з охорони праці, що призводить до збільшення травматизму.

Треба відзначити створення у 2003 році при Департаменті праці Національного консультативного комітету з безпеки праці й охорони здоров'я, який надає міністрові Нової Зеландії незалежну оцінку найважливіших проблем у сфері охорони праці, пропонує заходи, які могли б сприяти запобіганню травматизму [3, с. 624].

Інспекція праці у Фракції є міжгалузевим органом, загальним для міністерств праці, сільського господарства і транспорту. Основна відповідальність за інспекцією праці покладена на Міністерство праці, Децентралізовані служби праці та зайнятості, що спостерігають за виробничими умовами в більшості секторів промисловості, включаючи

обслуговуючі галузі та торгівлю.

Страховання здійснюється на трьох рівнях. Перший – Національним фондом страхування від захворювань (НФСЗ), який підзвітний Міністрові охорони здоров'я та соціального захисту і фінансується на основі страхових внесків, стягнутих з роботодавців. Другий – Регіональними фондами страхування від захворювань (РФСЗ), які контролюються та фінансуються НФСЗ. Регіональний комітет, який здійснює управління РФСЗ, складається з представників роботодавців, робітників і службовців. РФСЗ забезпечує спеціальну технічну службу, яка складається з інженерів-консультантів і контролерів. Третій рівень у системі страхування здійснює Первинний фонд страхування від захворювань (ПФСЗ), який має відділення в кожному регіоні [3, С. 628].

Щодо соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в США та Закон про соціальне страхування 1935 року створив розгалужену систему соціального страхування. Загальнонаціональна система охоплює працівників у державному та приватному секторах. Підприємці вносять до фонду страхування ту ж суму, що і їх працівники. Цей вид страхування також поширюється на осіб, які працюють на власних підприємствах. У цілому країною, соціальним страхуванням охоплено до 90 % робочої сили. Ця система функціонує під контролем управління соціального страхування, що входить до складу Міністерства охорони здоров'я й соціальних служб США [3, С. 590].

Розвиток системи соціального захисту в країнах-членах СНД та країнах Східної та Центральної Європи відбувається у напрямку розвитку систем соціального страхування та адресної соціальної допомоги. Внаслідок цього країни Східної та Центральної Європи, які обрали європейський шлях розвитку зазначеної системи, мають сьогодні високий рівень соціального захисту.

Наслідками запровадження європейських механізмів без урахування національних особливостей та стану розвитку економіки є: неефективне адміністрування при невикористаному зростанні адміністративних витрат; нецільове спрямування та зловживання при використанні коштів соціальних фондів [2].

Висновки. Проаналізувавши закордонний досвід соціального захисту деяких країн можемо зробити висновки щодо досконалості таких систем. Європейський досвід функціонування системи соціального захисту свідчить про те, що ця система ґрунтується на засадах страхування та адресності. Управління системою соціального страхування здійснюється соціальними партнерами: роботодавцями, застрахованими особами і державою. Соціальна допомога надається виключно осо-

бам, які не мають достатніх засобів для існування з поважних причин.

На жаль у нашій державі у 2013 році жодний із запланованих заходів з профілактики нещасних випадків на виробництві Фондом не був виконаний у повному обсязі.

Бюджетом і програмою робіт Фонду на 2014 рік передбачено реалізацію у повному обсязі заходів Загальнодержавної соціальної програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2014-2018 роки, затвердженої Законом України від 04.04.2013, № 178-VII. Серед них – масове навчання представників профспілок, підприємств і органів влади з охорони праці, широкомасштабне розгортання інформаційної та роз'яснювальної роботи. Основними недоліками системи загальнообов'язкового державного соціального страхування є низька внутрішня функціональна ефективність системи, що проявляється у слабкій інформаційній взаємодії фондів, у дублюванні фондами соціального страхування окремих функцій та високих адміністративних витратах, а також недостатнє охоплення населення системою соціального страхування через високий рівень тінізації економіки та низький розмір страхових виплат, що пропонуються системою соціального страхування.

Система соціального захисту повинна перш за все ґрунтуватися на принципах, визначених міжнародними нормативно-правовими актами у сфері соціального захисту.

Україна має будувати власну систему соціального захисту відповідно до вказаних принципів, орієнтувати її на пріоритет соціального страхування, використовуючи європейський досвід, повинна здійснювати соціальну політику у напрямку забезпечення достатнього рівня соціального захисту.

1. Основи охорони праці: навч. посіб. / Я. О. Мольчак, В. М. Москальова, В. Л. Филипчук, М. Є. Ліщук. – Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2011. – 258 с.
2. Ярошенко І. С. Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні : Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І. С. Ярошенко / Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. – К., 2006. – 18 с.
3. Пістун І. П. Охорона праці (Законодавство. Організація роботи): Навчальний посібник / Пістун І. П., Березовецька О. Г., Трунова І. О., Трач А. Ю., Березовецький А. П. – Львів : Тріада плюс. – 648 с.
4. Боднарук М. І. Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення та розвитку / М. І. Боднарук. – Чернівці, 2002. – 247 с.
5. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту. Становлення та розвиток в Україні / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – 381 с.
6. Вінер М. Пенсійні системи країн Латинської Америки / М. Вінер // Україна: аспекти праці. – 2000. – № 5. – С. 35-37.
7. Городня О. Система соціального захисту у Бельгії / О. Городня // Охорона праці. – 2002. – №1. – С. 45-46.
8. Мартинчук Л. М. Швеція – країна соціально захищених громадян / Л. М. Мартинчук // Соціальний захист. –

2000. – № 9. – С. 12-15. **9.** Пол де Нойер. Система соціального забезпечення в Нідерландах / Пол де Нойер // Соціальна політика і соціальна робота. – 1999. – № 2. – С. 28-38. **10.** Москальова В. М. Основи охорони праці : підручник / В. М. Москальова – К. : ВД “Професіонал”, 2005. – 672 с. **11.** Павленко Ю. Світовий досвід функціонування систем соціального страхування. Уроки для України. Соціальне страхування як елемент системи соціального захисту / Ю. Павленко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 6. – С. 30–36.

Рецензент: д.г.н., професор Мольчак Я. О. (Луцький національний технічний університет)

Visyn E. A., Candidate of Historical Sciences (Lutsk National Technical University)

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF SOCIAL SECURITY INJURED AT WORK

A comparative analysis of the legislation of foreign countries on social protection of victims in the workplace and determined the appropriateness of the use of international experience in Ukraine.

Keywords: social protection , social insurance , social security , accident, occupational disease , international experience.

Висын Е. А., к.и.н. (Луцкий национальный технический университет)

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ ПОСТРАДАВШИХ НА ПРОИЗВОДСТВЕ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ)

Проведен сравнительный анализ законодательства зарубежных стран о социальной защите пострадавших на производстве и определена степень целесообразности использования международного опыта в Украине.

Ключевые слова: социальная защита, социальное страхование, социальное обеспечение, несчастный случай, профессиональное заболевание, международный опыт.
